

APIE ŽODINIŲ ASOCIACIJŲ TEMPO INDIVIDUALIUS SKIRTUMUS, MOKANTIS KALBŲ

V. NEČIŪNAS

Daugiakalbiškumo problema domina ne tik lingvistus, bet ir psichologus, fiziologus, filosofus ir netgi sociologus, nes kalba yra žmonių bendravimo priemonė, vienas pagrindinių nacijos požymių.

Daugianacionalinėse valstybėse, kokios yra Tarybų Sąjunga, Indija, Kinija ir kai kurios kitos šalys, kelių kalbų egzistavimas bei jų mokymasis yra dėsningas reiškinys, ir todėl negimtosios kalbos įsisavinimo psichologinių ypatybių tyrimas turi didelę reikšmę pedagoginei praktikai.

Kapitalistinės šalys, vykdydamos kolonizavimo politiką, neišvengiamai susidūrė su daugiakalbiškumo klausimais, tačiau daugelis tų šalių autorių šiuos klausimus sprendė tendencingai ir dažnai klaidingai. Vieni iš jų (Dekrolis, Smitas, Svitais) neigė kolonijinių tautų nacionalinių kalbų reikšmę, laikė jas menkavertėmis, joms priešpastatydami metropolijų kalbas (anglų, prancūzų, ispanų ir t. t.), kiti (Epšteinas) tvirtino, kad dviakalbiškumas bei daugiakalbiškumas yra žalingi ir veda prie „kalbų konflikto“, o dar tretis (Gerlachas) teigė, kad mąstymas galimas tik gimtąja kalba.

Tarybų Sąjungoje kiekviena tauta bendrauja savo nacionaline kalba, jos mokymasis privalomas mokyklose. Be to, dar mokoma bendranacionalinės rusų kalbos ir užsienio kalbų.

Tarybinėje literatūroje kaskart pasirodo vis daugiau darbų, kuriuose nagrinėjama daugiakalbiškumo problemos. Juose paneigiamos užsienio šalių mokslininkų klaidingos pažiūros šiuo klausimu. Negimtosios kalbos įsisavinimo psichologines ypatybes pastaraisiais metais savo darbuose tyrė A. Jarmolenka¹, B. Benediktovas², R. Rasulovas³, A. Jacikevičius⁴,

¹ А. В. Ярмоленко, К вопросу о многоязычии (Взаимоотношение образа и понятия на двух языках), Ученые записки Ленинградского государственного университета, вып. 8, Л., 1955, № 203.

² Б. А. Бенедиктов, Психологические особенности усвоения устной речи на иностранном языке, Ученые записки Горьковского государственного педагогического института иностранных языков, вып. 2, Горький, 1957.

³ Р. М. Р а с у л о в, О психологическом анализе процесса формирования двуязычия, Доклады АПН РСФСР, 1957, № 3.

⁴ А. И. Яц и к я в и ч ю с, Динамика речевых ассоциаций в усвоении второго языка, Материалы Ленинградской зональной психологической конференции, Л., 1958: А. И. Яц и к я в и ч ю с, Развитие беспереводных речевых ассоциаций на втором языке, Тезисы докладов, вып. 1, М., 1959.

B. Beliajevas⁵ ir kiti. Vieni iš jų (A. Jarmolenka, A. Jacikevičius, B. Beliajevas) plačiau tyrė mąstymo negimtąją kalbą vystymosi klausimus, kiti (B. Benediktovas, R. Rasulovas) daugiau nagrinėjo bendrąsias antros kalbos įsisavinimo psichologines prielaidas.

Siame darbe mėginama iširti besimokančiųjų kelias negimtasias kalbas asociacinių procesų tempo priklausomumas nuo jų individualių psichinių savybių.

Profesorius J. Samarinas, analizuodamas asociacijų dinamiką, mokantis užsienio kalbą, pastebėjo tiriamųjų tarpe individualias variacijas, kurios, jo nuomone, priklauso nuo besimokančiųjų psichinių savybių, tačiau šio klausimo plačiau nenagrinėjo⁶.

Pedagoginiame darbe ypač svarbu nustatyti besimokančiųjų asociacinių procesų tempo priklausomumą nuo jų individualių psichinių savybių. Šių savybių žinojimas leidžia skirtingai traktuoti lėtos ir greitos verbalinės reakcijos besimokančiuosius ir jų mokymo procese taikyti skirtingus metodus bei tempus.

Kiekvienam žmogui yra būdingas tam tikras kalbėjimo tempas, kuris priklauso nuo asociacinių procesų tėkmės, sąlygojamos reikiamų žodžių bei gramatinių konstrukcijų, būtinų minčių turiniui išreikšti, parinkimo. Be to, asociacinių procesų susidarymo greičiui turi įtakos ir pokalbio temos sudėtingumas, kalbančiojo žodyno furlingumas. Tačiau svarbus vaidmuo čia priklauso ir kalbančio psichinėms savybėms: kalbos reakcijos greičiui, signalinių sistemų sąveikai, temperamentui, emocionalumui ir kt.

Patyrinę besimokančiųjų negimtąją kalbą kalbėjimo tempą ir palyginę jį su jų kalbėjimo gimtąja kalba tempu, pamatysime, kad įvairiais negimtosios kalbos mokymosi etapais tas tempas yra skirtingas. Jeigu pradžioje negimtąją kalbą tempas yra lėtas, tai palaipsniui jis greitėja ir galų gale, gerai išmokus tą kalbą, susilygina su kalbėjimo gimtąja kalba tempu. Vadinasi, kalbėjimo negimtąją kalbą greitas tempas, atitinkas kalbėjimo gimtąją kalbą tempą, gali būti vienas tos kalbos gero mokėjimo rodiklių.

Žmogaus kalba ir mąstymas yra glaudžiai tarpusavyje susiję. Kada žmogus moka tik gimtąją kalbą, jis mąsto tik ja ir realaus pasaulio daiktų bei reiškinių supratimą išreiškia tos kalbos žodžiais bei sakiniais. Žmogui išmokus antrą, negimtąją, kalbą, įvairūs sprendimai gali būti išreikšiami ir negimtosios kalbos žodžiais bei sakiniais. Tačiau negimtosios kalbos mokymosi procese, kada ta kalba dar ne visiškai išmokta, daiktai bei reiškiniai asocijuojasi iš pradžių gimtosios kalbos ir tik vėliau (su vertimo pagalba) negimtosios kalbos žodžiais. Tai pareikalauja žymiai daugiau laiko ir rodo, kad dar nemąstoma ta kalba, kitaip sakant, dar nėra tiesioginio ryšio tarp mąstymo ir antrosios kalbos. Tačiau, kaip matyti iš A. Jacikevičiaus⁷ eksperimentinių tyrimų duomenų, betarpiškos asociacijos jau pradeda reikštis pirmaisiais antros (negimtosios) kalbos mokymosi metais.

Tyrimo metodika. Asociacinių procesų greičiui ir jo priklausomumui nuo kalbančiojo psichinių savybių tirti naudojome asociacinio eksperimento metodiką, truputį ją modifikuodami. Eksperimentatorius tiriamajam pasakydavo žodį-dirgiklį, ir pastarasis nedelsdamas per minutę turėdavo

⁵ Б. В. Беляев, О психологических особенностях мышления на иностранном языке, Доклады АПН РСФСР, 1958, № 3.

⁶ Ю. А. Самарин, Опыт изучения темпа ассоциативного процесса при формировании способностей к иностранному языку, Ученые записки Ленинградского университета, Л., 1959, № 265.

⁷ А. И. Яцкиевичюс, Особенности и динамика ассоциаций при усвоении второго языка (К вопросу о развитии мышления на неродном языке), Автореферат кандидатской диссертации, Л., 1960.

pasakyti kuo daugiau su dirgikliu susijusių žodžių-sąvokų. Asociacinės veiklos objektas visiems tiriamiesiems buvo vienodas, ir jų nevaržė jokios gramatinės normos, nes jie sakė atskirus žodžius, nedėdami net artikelių prie užsienio kalbos daiktavardžių. Iš pradžių eksperimentas buvo atliekamas rusų kalba, po mėnesio — užsienio kalba (anglų, vokiečių ar prancūzų, priklausomai nuo to, kokią užsienio kalbą tiriamasis mokėsi) ir po trijų mėnesių — gimtąja, lietuvių, kalba. Eksperimentai visą laiką buvo atliekami tame pačiame, izoliuotame nuo pašalinio triukšmo, kambaryje, dalyvaujant dviem eksperimentatoriams ir tiriamajam. Tiriamojo sakomi žodžiai buvo įrašomi magnetofono juostoje ir po to perrašomi į protokolus. Be to, kiekvienoje serijoje buvo matuojama ir pažymima tiriamojo pirmosios atsakomosios reakcijos į duotą žodį-dirgiklį latentinio periodo trukmė. Po kiekvieno eksperimento rusų ir užsienio kalbomis tiriamasis turėjo paaiškinti, ar asociacijos vyko tiesiogiai tomis kalbomis, ar iš pradžių gimtąja kalba ir tik vėliau kitomis kalbomis (vertimo būdu).

Tyrimai buvo atlikti 1962—1963 metais Kauno Medicinos institute. Tiriamieji buvo gydomojo, stomatologijos ir farmacijos fakultetų studentai, kurie 1962 m. buvo antrame, o 1963 m.— trečiame kurse. Eksperimentai su antrojo kurso studentais rusų ir užsienio kalbomis buvo atlikti mokslo metų pabaigoje, o lietuvių kalba — su tais pačiais trečio kurso studentais naujų mokslo metų pradžioje. Visi tiriamieji buvo lietuviai, 19—25 metų amžiaus. Jie mokėsi rusų ir užsienio kalbas pagal programas skirtas nehumanitarinio profilio aukštosioms mokykloms, kuriose šioms kalboms buvo skiriamos dvi savaitinės valandos.

Buvo ištirti 256 studentai. Kiekvienam tiriamajam buvo skirta 18 individualių eksperimentų, po 6 serijas kiekviena kalba. Iš viso buvo atlikti 4608 individualūs eksperimentai.

Žodžiais-dirgikliais daugiausia parinkome žodžius iš nagrinėtų pirmame ir antrame kursuose buitinių temų. Pirmoje serijoje toks žodis-dirgiklis buvo „Šeima“, antroje — „Institutas“, trečioje — „Gramatika“, ketvirtoje — „Poilsis“, penktoje — „Kinas“ ir šeštoje — „Valgykla“. Eksperimentų metu serijų eilės tvarka buvo kaitaliojama. Žodžiai-dirgikliai eksperimentatoriaus buvo sakomi ta kalba, kuria vyko tyrimas.

Tyrimų rezultatai ir jų analizė. Kadangi tiriamiesiems asociacinės veiklos objektas visų trijų kalbų serijose buvo vienodas bei nesudėtingas ir jų mąstymui netrukdė jokios gramatinės konstrukcijos, tai iš aktualizuotų žodžių-sąvokų skaičiaus per minutę aritmetinių vidurkių atskirose serijose galėjome palyginti asociacijų dinamiką rusų ir užsienio kalbomis su dinamika gimtąja, lietuvių, kalba. Taigi išryškinome kai kurias tipologines tiriamųjų savybes.

Pateiksime 256 tiriamųjų aritmetinius žodžių-sąvokų, aktualizuotų per minutę visose 6 serijose lietuvių, rusų ir užsienio kalbomis, skaičiaus vidurkius, išvestus variacinės statistikos metodu:

lietuvių k.	rusų k.	užsienio k.
$M=17,4$	$M=14,5$	$M=12$
$\sigma=\pm 5,14$	$\sigma=\pm 4,12$	$\sigma=\pm 4,25$
$m=\pm 0,32$	$m=\pm 0,26$	$m=\pm 0,26$

Iš gautųjų duomenų matyti, kad studentų asociacinių procesų rusų kalba tempas (vidutiniškai 14,5 žodžio per minutę) būtine tematika antrųjų mokslo metų pabaigoje artėja prie jų tempo (vidutiniškai 17,4 žodžio per minutę) gimtąja kalba. Asociacinių procesų tempas užsienio

kalba (vidutiniškai 12 žodžių per minutę) smarkiai atsilieka nuo jų tempo gimtąja kalba.

Štai žodžių-sąvokų, aktualizuotų per minutę lietuvių, rusų ir užsienio kalbomis, skaičiaus ir latentinio periodo trukmės vidurkiai atskirose serijose:

Lentelė Nr. 1

Kalbos	Vidurkiai	Serijos					
		I Seima	II Insti- tutas	III Gra- matika	IV Poil- sis	V Kinas	VI Val- gykla
Lietuvių	Žodžių-sąvokų skaičius	16,7	16,9	19,5	15,5	15,4	19,8
	Latentinio periodo trukmė	2,7	3	3	3,3	3,1	3,3
Rusų	Žodžių-sąvokų skaičius	14,9	14,5	14,9	14,1	13,3	15,5
	Latentinio periodo trukmė	2,6	3,2	3,6	3,6	3,4	4
Užsienio	Žodžių-sąvokų skaičius	13,2	12	12,2	11,5	10,3	12,8
	Latentinio periodo trukmė	2,4	3,5	4,7	4,4	4,5	5,2

Iš lentelės duomenų matyti, kad nė vienoje serijoje asociacinių procesų tempas nei rusų, nei užsienio kalba nesulygina su jų tempu gimtąja kalba.

Vaizdumo dėlei išreikšime žodžių-sąvokų, aktualizuotų rusų ir užsienio kalbomis, santykį su lietuvių kalba aktualizuotais žodžiais-sąvokomis procentais:

Lentelė Nr. 2

Kalbos	Serijos						Vi- dur- kiai
	I Seima	II Insti- tutas	III Gra- matika	IV Poil- sis	V Kinas	VI Val- gykla	
Lietuvių	100	100	100	100	100	100	100
Rusų	89	85	77	91	86	78	85
Užsienio	79	71	62	74	67	64	69

Įdomu pastebėti, kad didžiausias asociacinių procesų tempo skirtumas tiek rusų, tiek ir užsienio kalba išryškėjo serijose „Gramatika“ ir „Valgykla“. Pirmuoju atveju tiriamieji aktualizavo rusų kalba 4,6, o užsienio kalba 7,3 žodžio mažiau, negu gimtąja kalba. Mažiausias tempų skirtumas yra serijose „Seima“ ir „Poilsis“.

Asociacinių procesų tempas rusų kalba serijoje „Seima“ yra tik 1,8, o užsienio kalba 3,5 žodžio lėtesnis už jų tempą gimtąja kalba (žr. lentelę Nr. 1).

Lygiai taip pat santykiauja ir latentinio periodo laikas tose serijose: trumpiausias serijoje „Seima“ ir žymiai ilgesnis serijoje „Gramatika“.

Iš eksperimentų išaiškėja, kad asociacinių procesų augimo tempai rusų ir užsienio kalbomis yra netolygaus pobūdžio. Nėra abejonės, kad tempas priklauso nuo ugdymo užsiėmimų metu konkrečių asociacijų toms kalbomis vienoje ar kitoje žinių sistemoje. Kai kuriose srityse, pvz.: „Šeima“, „Poilsis“, „Institutas“, geresnis procentas asociacinių procesų tempo visomis kalbomis rodo, kad tose srityse buvo daugiau dirbama, formuojant reikalingas asociacines sistemas rusų ir užsienio kalbomis. Tai patvirtina ir faktas, kad minėtomis temomis užsiėmimų metu nuolat vykdavo pokalbiai.

Kitose serijose yra kur kas mažesnis asociacinių procesų tempo procentas rusų ir užsienio kalbomis, negu lietuvių kalba. Pasidomėjus išaiškėjo, kad visai nebuvo pokalbių tema „Gramatika“, nors gramatinių kategorijų pavadinimus tomis kalbomis tiriamieji buvo mechaniškai iškalę dar vidurinėje mokykloje.

Šie mūsų duomenys patvirtina V. Šatuch teiginį apie asociacinių ryšių vaidmenį, įsisavinant užsienio kalbos leksiką⁸.

Iš gautųjų duomenų matyti, kad asociacinių procesų tempas užsienio kalba atsilieka ne tik nuo jų tempo gimtąja, bet ir nuo tempo rusų kalba. Šį reiškinį, mūsų manymu, reikia aiškinti tuo, kad rusų kalbą tiriamieji naudoja kaip bendravimo priemonę savo kasdieninėje veikloje: kalbasi, klauso radijo, paskaitų, naudojasi vadovėliais rusų kalba. Užsienio kalba jiems kol kas tėra tik mokymosi objektas. Užsiėmimų metu studentų įgytos užsienio kalbos žinios neįvirtinamos praktinėje jų veikloje. Tuo įsitikinome, pakartotinai atlikę tuos pačius eksperimentus užsienio kalba, sugrįžus studentams po žiemos bei vasaros atostogų. Tų eksperimentų metu tiriamieji reagavo į duotąjį žodį-dirgiklį tik vienu kitu žodžiu užsienio kalba — viską buvo užmiršę.

Išanalizavę gimtąją (lietuvių) kalba atliktų eksperimentų rezultatus visose serijose, pastebėjome, kad vieniems tiriamiesiems asociaciniai procesai vyksta labai lėtai, kitiems — vidutiniu greičiu, tretiems — gana greitai.

Pagal aktualizuotų žodžių-sąvokų per minutę gimtąja kalba bendrą visų serijų vidurkį tiriamuosius suskirstėme į tris grupes (žr. lentelę Nr. 3): lėtos verbalinės reakcijos (iki 12 žodžių), vidutinės (iki 20 žodžių) ir greitos (daugiau kaip 20 žodžių).

Lentelė Nr. 3

Grupės	Tiriamųjų skaičius	Tiriamųjų skaičius %	Vyrų skaičius grupėse	Vyrų skaičius grupėse %	Moterų skaičius grupėse	Moterų skaičius grupėse %
I (iki 12 žodžių)	40	16	16	23	24	13
II (13—20 žodžių)	151	59	40	58	111	59
III (21 ir daugiau žodžių)	65	25	13	19	52	28

Kaip matyti iš lentelės Nr. 3 duomenų, 16% tiriamųjų žodžių-sąvokų vidurkis eksperimentų serijose gimtąja kalba neprašoko 12 žodžių per minutę, kai tuo tarpu 25% tiriamųjų aktualizavo vidutiniškai 24 žodžius per tą patį laiką, t. y. dvigubai daugiau. Iš tos pačios lentelės matyti, kad lėtos psichinės reakcijos grupėje didesnę procentą sudaro vyrai, būtent 23%, moterims šioje grupėje tenka 13%.

⁸ В. Г. Ш а т у х, Роль ассоциаций в процессе запоминания иностранного языка (обучение английскому языку в неязыковом вузе), Научные записки научно-исследовательского института психологии, т. 11, Киев, 1959.

Šių trijų grupių duomenis palyginome su duomenimis kitų kalbų (rusų ir užsienio) serijose ir tokiu būdu galėjome nustatyti asociacinių procesų tarpusavio ryšį visų trijų kalbų serijose. Mes manėme, kad tiriamųjų, kurių asociaciniai procesai lėtai vyksta gimtąja kalba, lėtai vyks ir kitomis kalbomis, ir atvirkščiai.

Pateikiame visų šių trijų grupių eksperimentų duomenis, t. y. žodžių-sąvokų, aktualizuotų per minutę atskirų kalbų serijose, skaičiaus ir latentinio periodo trukmės vidurkius, apskaičiuotus variacinės statistikos metodu (žr. lentelę Nr. 4).

Lentelė Nr. 4

Grupės	I		II		III	
	žodžių-sąvokų skaičius	latentinio periodo trukmė	žodžių-sąvokų skaičius	latentinio periodo trukmė	žodžių-sąvokų skaičius	latentinio periodo trukmė
Vidurkiai						
Kalbos						
Lietuvių	M=10,3 σ=±1,58 m=±0,25	M=4,27 σ=±1,49 m=±0,23	M=16,3 σ=±2,11 m=±0,17	M=3,1 σ=±0,87 m=±0,07	M=24,2 σ=±3,45 m=±0,43	M=2,45 σ=±0,58 m=±0,07
Rusų	M=10,1 σ=±2,4 m=±0,39	M=4,82 σ=±1,97 m=±0,31	M=14,2 σ=±3,3 m=±0,27	M=3,36 σ=±1,23 m=±0,1	M=18 σ=±3,65 m=±0,45	M=2,72 σ=±0,93 m=±0,11
Užsienio	M=8,4 σ=±2,19 m=±0,35	M=5,82 σ=±3,77 m=±0,59	M=11,4 σ=±3,69 m=±0,3	M=4,2 σ=±2,37 m=±0,19	M=15,1 σ=±4,03 m=±0,5	M=3,08 σ=±1,38 m=±0,17

Eksperimentų duomenys rodo, kad pirmos tiriamųjų grupės aktualizuotų žodžių-sąvokų per minutę skaičiaus vidurkiai visų kalbų serijose yra mažiausi, o latentinio periodo trukmės vidurkiai — didžiausi. Antroje grupėje priešingai: aktualizuotų žodžių-sąvokų skaičiaus vidurkiai yra daug didesni, o latentinio periodo laikas — trumpesnis. Trečios tiriamųjų grupės aktualizuotų žodžių-sąvokų skaičiaus vidurkiai visų kalbų serijose yra beveik dvigubai didesni už pirmos grupės atitinkamus vidurkius, o latentinio periodo trukmės vidurkiai — beveik pusiau mažesni.

Visų šių trijų grupių gautieji rezultatai paskatino mus ieškoti bendros tiriamųjų asociacinių procesų tempo koreliacijos, formuojantis daugia- kalbiškumui. Variacinės statistikos metodu pagal formulę

$$r = \frac{\sum (x_i - \bar{x}) \cdot (y_i - \bar{y})}{\sqrt{\sum (x_i - \bar{x})^2 \cdot \sum (y_i - \bar{y})^2}}$$

apskaičiavus, išryškėjo, kad tiriamųjų asociacinių procesų tempo gimtąja ir rusų kalba koreliacijos koeficientas $r=0,8$, o tempo gimtąja ir užsienio kalba — $r=0,6$.

Gauti duomenys rodo, kad yra stipri koreliacija tarp tiriamųjų asociacinių procesų tempo gimtąja ir kitomis kalbomis. Visa tai leidžia tvirtinti, kad vieni tiriamieji turi lėtą kalbos reakciją, kiti — vidutinę, trečiųjų ši reakcija yra greita. Kalbos reakcijos skirtumai priklauso nuo tiriamųjų aukštosios nervinės veiklos, nuo nervinių procesų paslankumo. Šiuos skirtumus privalo žinoti kiekvienas pedagogas, tiek perteikdamas naują medžiagą, tiek ir tikrinamas besimokančiųjų žinias pamokų bei egzaminų metu. Lėtos verbalinės reakcijos mokiniams negalima greitai aiškinti naują

medžiagą. Apklausos bei egzaminų metu jiems reikia duoti daugiau laiko pagalvoti.

Šį mūsų teiginį patvirtina ir tas faktas, kad lėtos verbalinės reakcijos net šeši studentai kursą kartoja antrus metus, kai tuo tarpu greitos verbalinės reakcijos grupėje antramečių nėra. Skirtingi šių grupių ir egzaminų pažymių vidurkiai. Išanalizavę studentų pažangumą I—VII semestruose ir išvedę egzaminų vidurkius, nustatėme, kad lėtos verbalinės reakcijos tiriamųjų šis vidurkis lygus 3,79, vidutinės — 3,98, o greitos — 4,1. Todėl galima padaryti išvadą, kad darbo metu nebuvo atsižvelgta į individualias studentų ypatybes.

Vertas dėmesio ir asociacijų pobūdis. Panagrinėjus aktualizuotų žodžių turinį, išryškėjo, kad vieniems tiriamiesiems būdinga vaizdinis aprašymas, kitiems asociacijos jungiasi loginiais ryšiais.

Panagrinėkime tiriamosios I. Ž. asociacijų pobūdį. Į žodį-dirgiklį „Poilsis“ ji reagavo taip:

Lietuvių k.	Rusų k.	Užsienio k.
pavėsis	весна	garden
medžioklė	цветы	sun
plaukiojimas	небо	football
žvejojimas	тучи	pleasure
jodinėjimas	поле	boat
tinginiavimas	дорожка	lake
saulė	река	sea
ramunės	удочка	forest
peteliškės	лодка	flowers
kankorėžiai	чайка	

Asociacijų pobūdis rodo, kad tiriamoji mąsto vaizdais ir kad jos mąstyme labai aktyvi pirmoji signalinė sistema. Ji pati po eksperimento paaiškino, kad jai mąstant visuomet kyla ryškūs daiktų vaizdiniai.

Tuo tarpu tiriamoji R. A. į žodį-dirgiklį „Poilsis“ reagavo štai kaip:

Lietuvių k.	Rusų k.	Užsienio k.
sekmadienis	получить	holidays
išeiti	каникулы	to spend
pasivaikščioti	уехать	house
vakaras	далеко	bed
šokiai	поезд	to play
salė	самолет	game
kino teatras	бабушка	yard
baletas	речка	street
operos ir baleto teatras	озеро	museum
išvažiuoti	море	cinema
užmiestis	пляж	theatre
autobusas	вечер	hall
dviratis	кино	to dance
jūra	театр	sport
jachta	музей	friend
plaukioti	каждый день	voyage
valtis	купаться	to travel
vaikščioti	путешествовать	sea
miškas	турист	river
puiku	пейзаж	lake
gražus vaizdas	рисовать	at home
persikelti upe	танцевать	

Šios tiriamosios asociacijos siejasi loginiais ryšiais. Ji nurodė, kad mąstant jai nekyla ryškūs vaizdiniai. Tai rodo, kad jos mąstyme labai aktyvi antroji signalinė sistema.

Asociacijų pobūdžio nagrinėjimas reikalauja dar gilesnio tyrimo.

Išvados. Kauno medicinos instituto studentų asociacinių procesų tempas rusų kalba antrųjų mokslo metų pabaigoje artėja prie jų tempo gimtąja kalba ir sudaro 85% gimosios kalbos tempo. Tai rodo, kad susiformavo vienas iš esminių šios kalbos įsisavinimo elementų.

Didelis asociacinių procesų tempo užsienio kalba atsilikimas (jis sudaro 69% gimosios kalbos tempo) liudija, kad studentai dar nesugeba atgaminti išmoktų žodžių tokiu tempu, kaip gimtąja kalba. Tai rodo, kad nepakankamai buvo vystomi asociaciniai ryšiai, įsisavinant užsienio kalbos leksiką.

Užsienio kalbų mokymosi procese įgytosios žinios, plačiau netaikomos kasdieniniame darbe, greitai pamiršamos, ir užsienio kalba studentams dažnai lieka mokymosi objektu, o ne bendravimo priemone. Todėl būtina mokymosi procese įgytas studentų užsienio kalbų žinias kuo plačiau taikyti praktinėje veikloje. Žymiai didesnę vaidmenį turi suvaidinti ne tik šnekamosios kalbos būreliai, radijo laidos, užsienio kalba bendrabučiuose, sienlaikraščių leidimas, vakarų užsienio kalbomis organizavimas, bet ir kitų specialiųjų disciplinų dėstytojai, reikalaujami, kad studentai medicininę užsienio literatūrą referuotų originalo kalba praktikos darbų, įskaitų ir egzaminų metu, taip pat mokslinių būrelių susirinkimuose.

Asociacinių procesų tempas tiek rusų, tiek ir užsienio kalba kai kuriose žinių sistemose yra netolygaus pobūdžio. Tai rodo, kad mokymo proceso metu nepakankamai buvo ugdomos konkrečios asociacijos tomis kalbomis vienoje ar kitoje žinių sistemoje.

Visus tiriamuosius pagal asociacinių procesų tempą gimtąja kalba galima suskirstyti į tris grupes: lėtos, vidutinės ir greitos verbalinės reakcijos.

Pedagoginėje praktikoje labai svarbu atkreipti ypatingą dėmesį į lėtos verbalinės reakcijos mokinius, tiek perteikiant naują medžiagą, tiek apklausos bei egzaminų metu. Tikslinga mokinius suskirstyti į atskiras grupes, atsižvelgiant į jų verbalinės reakcijos greitį. Toks suskirstymas įgalintų atskirose grupėse taikyti skirtingus dėstymo ir apklausos metodus bei tempus. Kiekvienam pedagogui visuomet reikia atsiminti, jog lėta mokinio orientacija bei lėtas kalbos tempas nereiškia, kad jis blogai moka dalyką.

Ekspertimentų duomenys išryškino kai kurias asociacijų pobūdžio variacijas, kurios rodo tiriamųjų skirtingą signalinių sistemų sąveiką.

L I T E R A T Ū R A

1. Б е л я е в Б. В., О психологических особенностях мышления на иностранном языке, «Доклады АПН РСФСР», 1958, № 3.
2. Б е н е д и к т о в Б. А., Психологические особенности усвоения устной речи на иностранном языке, Ученые записки Горьковского государственного педагогического института иностранных языков, вып. 2, Горький, 1957.
3. Д о б р н и н Р. Л., Математические методы в лингвистике, «Математическое просвещение», вып. 6, 1961, стр. 37—60.
4. К а м н и с к и й Л. С., Обработка клинических и лабораторных данных, М., 1959.
5. Р а с у л о в Р. М., О психологическом анализе процесса формирования двуязычия, «Доклады АПН РСФСР», 1957, № 3.
6. С а м а р и н Ю. А., Опыт изучения темпа ассоциативного процесса при формировании способностей к иностранному языку, Ученые записки Ленинградского университета, Л., 1959, № 265.
7. Ш а т у х В. Г., Роль ассоциаций в процессе запоминания иностранного языка (обучение английскому языку в неязыковом вузе), Научные записки научно-исследовательского института психологии, т. 11, Киев, 1959.
8. Я р м о л е н к о А. В., К вопросу о многоязычии, Ученые записки Ленинградского университета, вып. 8, Л., 1955, № 203.

9. Яцкявичюс А. И., Динамика речевых ассоциаций в усвоении второго языка, Материалы Ленинградской зональной психологической конференции, Л., 1958.
10. Яцкявичюс А. И., Развитие беспереводных речевых ассоциаций на втором языке, Тезисы докладов, вып. 1, М., 1959.
11. Яцкявичюс А. И., Особенности и динамика ассоциаций при усвоении второго языка (к вопросу о развитии мышления на неродном языке), Автореферат кандидатской диссертации, Л., 1960.

КМІ
Kalbų ir normalinės
fiziologijos katedros

Įteikta
1964 m. gegužės mėn.

ОБ ИНДИВИДУАЛЬНЫХ РАЗЛИЧИЯХ ТЕМПА РЕЧЕВЫХ АССОЦИАЦИЙ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ЯЗЫКОВ

В. НЯЧЮНАС

Резюме

Пользуясь модифицированной методикой словесно-ассоциативного эксперимента, автором проведено исследование скорости протекания речевых ассоциаций испытуемых на литовском (родном), русском и иностранном языках. Испытуемыми являлись студенты второго курса медицинского института в количестве 256 человек.

Проведенное исследование показало, что в конце второго года обучения русскому и иностранному языкам скорость протекания ассоциативных процессов (в пределах бытовой тематики) на русском языке достигает 85%, а на иностранном языке — 69% темпа речи родного языка.

Данные эксперимента выявили индивидуальные различия испытуемых относительно быстроты протекания ассоциативных процессов и характера речевых ассоциаций.

Анализ и сопоставление темпа протекания ассоциативных процессов испытуемых на родном языке с темпами этих процессов на русском и иностранном языках показали, что каждому испытуемому свойствен индивидуальный темп протекания ассоциативных процессов, обусловленный его высшей нервной деятельностью.

Все испытуемые разделялись на 3 группы: 40 человек с медленной вербальной реакцией, 151 человек со средней и 65 человек с быстрой вербальной реакцией.

Проведенный анализ успеваемости по этим 3 группам в течение трех с половиной лет показал, что общее среднее арифметическое экзаменов испытуемых с медленной вербальной реакцией более низкое, чем испытуемых с быстрой вербальной реакцией (3,78 и 4,1 соответственно). Все это позволяет думать, что в учебном процессе и во время экзаменов не принимались во внимание индивидуальные особенности студентов и не применялись соответствующие темпы и методы работы.

Изучение характера актуализированных речевых ассоциаций и связей их последовательности выявило разное соотношение первой и второй сигнальных систем у испытуемых.